

Τον καιρό αυτό, όταν σκέπτομαι αυτά που προσπαθώ να περισώσω, αισθάνομαι τέτοια έντονη ανάγκη βοήθειας, ώστε με πιάνει τρεμούλα. Τώρα το ξέρω καλά, το να βοηθάς κάποιον, σε κάνει να νιώθεις αμέσως ότι κι εσύ έχεις ανάγκη βοήθειας. Αυτές τις μέρες, ρουφώ σαν σφουγγάρι κάθε εκδήλωση συμπάθειας, και η παραμικρή καλοσύνη μου φαίνεται σαν πραγματική αγάπη. Ποτέ άλλοτε δεν είχα τόσο συνειδητοποιήσει την ύπαρξη των άλλων, εγώ που έχτισα τη ζωή μου πάνω στην ελευθερία. Εδώ και λίγο καιρό απόκτησα νέες αντιλήψεις, για παράδειγμα κατάλαβα τι σημαίνει «να είσαι παρών». Σκέφτομαι αδιάκοπα πως μια μέρα κι εγώ θα γεράσω, θα περάσω κι εγώ το όριο πέρα από το οποίο θα πρέπει να αφεθώ στην καλή προαίρεση του άλλου. Όταν θα έρθει αυτή η μέρα, ποιος στον κόσμο θα μπορέσει να κάνει για μένα αυτό που κάνω εγώ για τη μητέρα μου; Ποιος θα είναι παρών; Ποιος θα με στηρίξει όταν με τη σειρά μου γίνω ευάλωτη; Και μήπως μια μέρα αυτοκτονήσω από την έλλειψη αυτής της ιδιαίτερης αγάπης που ισοδυναμεί με την έλλειψη βοήθειας;

Παρατηρώ αυτή την εξαντλημένη μητέρα των ογδόντα έξι

ετών, αφού γέμισα το σπίτι της με νάρκισσους και την ίδια με στοργή, με φροντίδα, με καθησυχαστικά λόγια, με καινούριο φόρεμα, με βασιλόπιτα, καραμέλες με τζίντζερ, με καλαμπούρια για την επικαιρότητα, με ωραιοποιημένες περιγραφές της δικής μου καθημερινότητας, με την βεβαιότητα της πίστης μου στο γεγονός ότι στην εποχή μας οι άνθρωποι ζουν τόσα πολλά χρόνια, όσα δεν μπορούμε να φανταστούμε, και που στο κάτω κάτω στο θέμα αυτό δεν υπάρχουν κανόνες, τη βεβαιώνω πως έχει καλύτερη όψη, την κοιτάζω, και τότε μπροστά στην ανακτημένη ξεγνοιασιά της και στο αστείο που έχει ακόμη την πονηριά να κάνει, λέω στον εαυτό μου: «Άλλη μια προσπάθεια και δεν θα πεθάνει».

Τι είναι η αθανασία; Η αθανασία, μου εξηγεί η μητέρα μου, είναι όταν βλέπεις ένα φιλμ γεμάτο ζωντάνια, με happy end, με τα τόσο μοντέρνα κι ωραία χρώματα του Σινεμασκόπ, τα σαφράν, τα ροδοκόκκινα, τα τυρκουάζ, και μετά συνειδητοποιείς ότι όλοι οι ηθοποιοί είναι πεθαμένοι. Είναι αυτό που εκείνη ξέρει και που εγώ δεν ξέρω. Με περιμένει εκεί, με την καινούρια της ικανότητα, όπως ένας ψύχραιμος παίχτης σκακιού δυστυχώς σίγουρος για την κίνησή του. «Η πραγματικότητα» μοιάζει να λέει. Αλλά εγώ το παλεύω, της υποδεικνύω ότι η αθανασία είναι καλύτερη από όσο νομίζει, πως είναι αυτό που απομένει από την αγάπη από τη στιγμή που το πρόσωπο βρίσκεται μακριά. Προσθέτω: «Ε, τι λες για τη θεωρία μου;» Την προκαλώ με την άπειρη τρυφερότητά μου. Εκείνη συγκεντρώνεται. Πρέπει αυτή η σκέψη να φτάσει μέχρι τον εγκέφαλό της, μια περιοχή όπου εδώ και λίγο καιρό, οι αποστάσεις από το ένα σημείο στο άλλο είναι σημαντικές. Αυτή η διαδικασία παίρνει ένα δύο δευτερόλεπτα και το πρόσωπό της φωτίζεται. Σηκώνει το κεφάλι, σημάδι ότι συμφωνεί. Επιδοκιμάζει τόσο πολύ η μητέρα μου, ώστε γέρνει το κεφάλι της στο πλάι. Αυτό

το έκανε άλλοτε για να καμαρώσει μια δουλειά που τέλειωσε, ένα στολισμένο έλατο, ένα τρύπωμα σε μια φούστα, πράγματα δηλαδή από τα οποία μπορούμε να αντλήσουμε υπερηφάνεια. «Δεν είναι λάθος αυτό που λες» ονειροπολεί. Αισθάνομαι τόσο υπερήφανη, τόσο ικανή εκείνη τη στιγμή.

Έλλοτε πάλι πέφτω έξω, πέφτω δίπλα στον στόχο, τόσο μοιραία όσο εκείνη καμιά φορά πέφτει καταγής, κοντά στην πολυθρόνα, αλλά δυστυχώς όχι επάνω. Δεν μπορείς να το παρακάνεις με τη μητέρα μου. Είναι η τελευταία εκδήλωση κύρους μιας γυναίκας, της οποίας η αυθεντία υπήρξε εντυπωσιακή, το να προσπαθεί από εδώ και πέρα να μας τσεκάρει στο ζήτημα της ζωής και του θανάτου για να εκτιμήσει αν είμαστε άξιοι μιας πιο βαθιάς γνώσης από αυτήν που έχει σήμερα η ίδια. Ίσως, για να δει αυτό το παραπάνω που θα ήμασταν σε θέση να προσφέρουμε. Ένα εύρημα θα την έσωζε από το ναυάγιο.

Όποιος μπαίνει στο δωμάτιο και την ανακαλύπτει, βλέπει κατ' αρχήν ένα χαμόγελο. Μαλλιά κοντά, πλούσια, μαλακά, λεπτά και λευκά ανεμίζουν γύρω από ένα πρόσωπο που έχει γίνει συνώνυμο του φωτός. Στα νιάτα της είχε καστανά μαλλιά, και πίστευε ότι ήταν ξανθιά και χλωμή, γαλλίδα. Σήμερα, περισσότερο κι από ξανθιά, είναι φιλντισένια, σαν ένα από εκείνα τα κοχύλια που σας φέρνουν τα παιδιά γιατί είναι τα ωραιότερα, τα πιο λευκά. Η επιδερμίδα της, άσπιλη, βρίσκεται στο απόγειο της χάρης της, με λάμψη που δεν κατορθώνει να θαμπώσει καμιά από τις πολλές κηλίδες, με ρυτίδες πάνω στο απαλό δέρμα που βρίσκονται εκεί μόνο και μόνο για να επιτρέπουν το χαμόγελο, ρυτίδες χρήσιμες και όχι αποτρόπαια μοίρα μιας πηγής που στέρεψε. Μήπως αυτή η ιδέα ότι η ηλικία ασχημίζει τις γυναίκες δεν είναι ένα ακόμη από τα πιο χοντρά ψέματα που μπορεί να πει κάποιος;

Χαμογελά. Κι αυτό το χαμόγελο το γνωρίζω. Είναι εκείνο που είχαν οι γονείς της, εκείνο πάνω στο οποίο, Αρμένιοι, όντας ξένοι στη Γαλλία, στήριζαν την ευγένειά τους. Εκείνο το χαμόγελο με το οποίο εννοούσαν «Έχουμε πρόσβαση στην

ομορφιά του κόσμου». Εκείνο του έντιμου ανθρώπου που θεωρεί πάντα τους ανθρώπους καλοσυνάτους. Χαμόγελο που επίσης εννοεί «Μη μου κάνετε κακό», «Δεν επιθυμώ το κακό σας», «Ακόμα κι όταν πονώ, προσπαθώ να σας τιμώ». Χαμόγελο ριζωμένο στους δικούς μου σαν γονίδιο. Χαμόγελο ανθρώπου που τρελαίνεται για κομψότητα, αν η κομψότητα είναι πράγματι αυτό που φαντάζομαι: ο τρόπος με τον οποίο καλωσορίζουμε τον άλλον.

Μικρή, όταν ήμουν δυσαρεστημένη, μου έλεγε η μητέρα μου: «Χαμογέλασέ μου». Εγώ δεν το ήθελα, Θεέ μου, με κάθε μόριο του θυμού μου, με κάθε μόριο της αβεβαιότητας και της λύπης μου δεν το ήθελα, δεν το ήθελα. Αλλά τι μπορούσα να κάνω μπροστά στο αίτημα της μητέρας μου; Έσκυβε πάνω σε μένα, πολύ μικρό παιδί, με παρακαλούσε τόσο πολύ ώστε αισθανόμουν σαν θεότητα, περιβεβλημένη με την εξουσία πρώτα να την δυσαρεστήσω κι αμέσως μετά, σα να ξεπηδούσε πίσω από την ορμή μου για καταστροφή, η ευχαρίστηση τελικά να ενδώσω.

Γύρω μου, είναι πολλές εκείνες οι νεότερες, των οποίων η μητέρα, κατά συνέπεια, είναι ακόμη γεμάτη κουράγιο, εργάζεται, ερωτεύεται κι επεκτείνει την εξουσία της. Βρίσκονται στην ηλικία όπου μια μητέρα είναι ένα αφοσιωμένο πρόσωπο από το οποίο πρέπει να αποκοπούν. Γκρίνια φιλενάδων, που την ακούω με στοργική καρδιά. Η εξοργιστική επιμονή της μητέρας τους, οι ερωτήσεις, το μυστικό των οποίων κατέχουν μόνο οι μανάδες, που σε κάνουν να βγαίνεις από τα ρούχα σου, αυτές οι παρατηρήσεις πάνω στον τρόπο ντυσίματος, χτενίσματος, το βλέμμα των μανάδων πάνω στους άνδρες, η μνησικακία τους απέναντι σε έναν πατέρα ή ακόμη η ουδέτερη και δυσαρεστημένη όψη που παρουσιάζουν, οι υποχρεώσεις που διαλύουν το ηθικό και που η μητέρα σάς τις φοράει σαν καθήκον, οικογενειακά τραπέζια, υπενθυμίσεις γενεθλίων, τηλεφωνήματα, αγγαρείες που η κόρη ξεχνά εύκολα γιατί δεν δίνει μία. Το βάρος που δημιουργεί μια μάνα. Ένα βάρος που σέρνουμε. Έτσι κι εγώ έσερνα το δικό μου βάρος για χρόνια. Σκεπτόμουν πως η μητέρα μου με εμπόδιζε να ζω, ότι δεν με άφηνε να φύγω, ότι αυτή ήταν υπεύθυνη για τις

αποτυχίες μου, ενώ η υπέρβαση του εαυτού μου, το γράψιμο, η φαντασία μου, ήταν προσωπική μου νίκη. Η ύπαρξή μου.

Στην πραγματικότητα ήμουν τόσο δεμένη μαζί της, ώστε ως παιδί κι ως έφηβη την είχα κάνει την καλύτερή μου φίλη. Ποτέ ξανά, μετά τη μητέρα μου, δεν είχα «καλύτερη φίλη». Όσο δυνατό ήταν το δέσιμό μου, άλλο τόσο δυνατή ήταν η επανάστασή μου. Γύρω στα δεκαοκτώ μόνο νύχια έβγαζα σε αυτή τη μάννα, η οποία ουδέποτε είπε ψέματα, αλλά τσιγκουνευόταν υπερβολικά τα κομπλιμέντα, αυτά τα «Είσαι όμορφη» που μια κόρη έχει ανάγκη να ακούει. Χρειάστηκε να αναζητήσω μόνη τα δυνατά μου σημεία. Το σώμα μου ήταν ό,τι καλύτερο είχα. Ατυχία κι εδώ, δεν μιλούσε ποτέ για σώματα. Υπέθετα πως δεν καταλάβαινε τίποτα από αισθήσεις. Σκέφτηκα πως δεν ήξερε τίποτα από έρωτα. Την κατέκρινα για αυτό. Εκείνη δεν μπόρεσε να αγαπήσει παρά μόνο τα παιδιά της. Κι ύστερα πίστεψα πως προτιμούσε τον αδελφό μου. Αυτόν, τον έβρισκε υπέροχο. «Το δέρμα του αδελφού σου είναι βερίκοκο». Κι εμένα λοιπόν, το δέρμα μου; Μια μέρα βρεθήκαμε δυο να την κρίνουμε: ο αδελφός μου μπήκε κι αυτός επίσης σε αυτή τη διαδικασία. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του εγώ ήμουν εκείνη που η μητέρα προτιμούσε, αφού με θεωρούσε έξυπνη. Τελικά, αυτή η μητέρα που ήθελε να είναι δίκαιη κι ειλικρινής είχε και τα δυο παιδιά της εναντίον της.

Τι απόμεινε από την επανάσταση; Ω! Την αγαπώ τόσο πολύ αυτή την καλή γυναίκα που δεν θέλει να πεθάνει. Ο πόλεμος δεν γίνεται πια εναντίον της. Γίνεται χέρι χέρι μαζί της εναντίον του τεράστιου εχθρού. Ο χρόνος μας πιάνει ομήρους. Θα σκοτώνει έναν κάθε ώρα.

Οι ανεψιοί μου έρχονται να τη χαιρετήσουν, σπρώχνουν ο ένας τον άλλο με τον ώμο καθώς κατευθύνονται προς το μέρος της. Μου δίνουν την εντύπωση δύο μικρών λάμα, που δικαιολογημένα είναι νευρικά, και τσακώνονται μπροστά στον κίνδυνο, πάνω στην απότομη πλαγιά του βουνού. Ε, ναι, απότομη, και το έχουν συνειδητοποιήσει. Μπροστά στη μητέρα μου, βλέπουν με τα ίδια τους τα μάτια πώς μας καταντά ο χρόνος. Πως δεν υπάρχει μαγικό σπαθί. Πως κι ο ίδιος ο άρχοντας των δαχτυλιδιών σταματά μπροστά στις πύλες αυτού του παλατιού. Κι επίσης, πως η εξουσία των μεγάλων στο τέλος εξαφανίζεται. Κάθε φορά που ο αδελφός μου κάνει επίπληξη στη μητέρα του, τα παιδιά του σοκάρονται. Εκείνη, αδιαφορεί, λέει: «Αγαπημένα μου...», ανοίγοντας την αγκαλιά της. Την αγκαλιάζουν και οπισθοχωρούν αμέσως, χαχανίζουν από σεβασμό κι ενόχληση. Αυτά στενοχωριούνται πρώτα επειδή εκείνη γέρασε. Είναι γοητευμένα που θεωρείται ιερή, παρά τα κηρύγματα που δέχεται από όλους. Μόλις της έκαναν παρατήρηση πως δεν πίνει αρκετό νερό. Της συμπεριφέρονται σαν να είναι μωρό. Εκείνη, λέει πάλι στα εγγόνια της: «Αγαπημέ-

να μου...» Κι αυτό είναι όλο. Έχει τελειώσει με τις λέξεις. Από εκεί κι ύστερα αρκείται να τα κοιτάζει στοχαστικά, όπως κοιτάζει στοχαστικά όλους μας αυτόν τον καιρό.

Ο μικρότερος της κάνει ερωτήσεις. Είναι έντεκα ετών. Αψηφά το μυστήριο αυτής της γυναίκας για να ρωτήσει αν θα της ήταν απαραίτητη μια συμπληρωματική κουβέρτα, αν το μαξιλάρι της είναι σωστά τοποθετημένο, αν θα ήθελε σιρόπι μέσα στο νερό της, ή ακόμη για να της προτείνει ξαφνικά το *pastis*¹ που εκείνη του έμαθε να σερβίρει σε σωστές δόσεις. Είναι άριστος στο να μαντεύει, να μαθαίνει και να συγκρατεί. Ο μεγαλύτερος, δεκατριών ετών, παριστάνει τον αφηρημένο. Στέκεται προφίλ έτσι ώστε, συγκλονιστικός έφηβος, να είναι σχεδόν με γυρισμένη πλάτη, για να αποφύγει αυτό που δεν αντέχει, δηλαδή να γίνει αντικείμενο θαυμασμού. Για να αποφύγει ίσως τα οφέλη που θα αποκόμιζε. Εκείνη θέλει να αγγίξει το δέρμα του. Αυτός δεν ξέρει πώς να αντιδράσει. Δεν τολμά να αρνηθεί. Σηκώνει το μανίκι του πουλόβερ του. Τείνει με αβεβαιότητα ένα μπράτσο πάνω στο οποίο, εκείνη, ακουμπά το χέρι της με περίσκεψη.

Όπως τα ανίψια μου, έτσι κι εγώ ακολουθώ την τακτική της στοργής και του φόβου μπροστά στην αγάπη.

1. Ποτό παραπλήσιο του ούζου. (Εφεξής, όλες οι υποσημειώσεις είναι της μεταφράστριας.)

Πρώτο πέσιμο της μητέρας μου, πριν τέσσερα χρόνια. Εκείνη την εποχή, πόσο αμάθητη ήμουν, πίστευα ακόμη ότι μπορούσε κάποιος να βοηθά χωρίς να αφοσιωθεί. Μια μητέρα καταγής, πίστευα ότι αρκούσε να την σηκώσω (δυο άτομα μαζί, εγώ κι η θυρωρός της πολυκατοικίας), να την βάλω πάλι στο κρεβάτι της για να μπουν τα πράγματα στη θέση τους. Για να τσουλήσει η ανάρρωση από μόνη της. Ε λοιπόν, έμαθα. Στο κρεβάτι της, με δυο σπασίματα και θλάσεις συνδέσμων, η μητέρα μου αφηνόταν στον θάνατο. Αρνιόταν να φωνάξω ασθενοφόρο. Αρνιόταν τον γιατρό. Αρνιόταν τις φροντίδες. Αρνιόταν την τροφή. Αρνιόταν το νερό σα να επρόκειτο για φάρμακο όπου είχαν ρίξει σταγόνες ικανές να κάμψουν την αντίστασή της. Η μητέρα μου, μια θωρακισμένη πόρτα. Αρνιόταν βέβαια να χαμογελάσει, αλλά κι εγώ τι αφελής που ήμουν να της το ζητήσω σε μια παρόμοια στιγμή δυστυχίας.

Την άφησα. Μέσα στο ασανσέρ έκλαιγα με αναφιλητά για την ανημποριά μου.

Θυμάμαι τη νύχτα που πέρασα χωρίς να κοιμηθώ, στο σπίτι μου, λέγοντας στον εαυτό μου ότι δεν θα μπορούσα. Τι δεν θα

μπορούσα; Να τη βοηθήσω; Να τη φροντίσω; Όχι. Τι ακριβώς δεν θα μπορούσα; Τι ήταν αυτό που μου φαινόταν σαν το τέλος του κόσμου;

Δεν θα μπορούσα να της προσφέρω, αυτό ήταν. Από μια μητέρα θέλεις μόνο να παίρνεις.

Κατά το ξημέρωμα, είχα εγκαταλείψει τον υποθετικό χρόνο «δεν θα μπορούσα». Είχα περάσει στο «δεν θα μπορώ». Υπήρχε παρ' όλα αυτά ένας μέλλοντας. Κι αυτός ο μέλλοντας άρχιζε ήδη να γίνεται κάτι συγκεκριμένο. Στις 8 το πρωί, αυτό ήταν, το είχα αποδεχτεί. Σηκώθηκα, έτρεξα στις μητέρας μου, κάθισα σε μια καρέκλα δίπλα στο κρεβάτι: «Μαμά, της έλεγα για πρώτη φορά από τότε που ήμουν παιδί: σ' αγαπώ. Είσαι η ζωή μου. Και πώς, αφού σ' αγαπώ, εσένα που είσαι η ζωή μου, θα μπορούσα να σε αφήσω σε αυτό το κρεβάτι, εγκαταλειμμένη; Δεν θα μπορούσα. Άκουσε, θέλω να μου επιτρέψεις να καλέσω τον γιατρό, κι αυτός θα καλέσει το ασθενοφόρο, και θα είσαι σε ένα νοσοκομείο αλλά θα σε φροντίζουν, και σ' αγαπώ. Και θα σου δώσω κουράγιο, μπορώ να το κάνω. Θέλεις;»

Το αξέχαστο δευτερόλεπτο που κρεμάστηκε από την απάντησή της.

«Ναι σε όλα» μου είχε ανακοινώσει. Κι αργότερα, μέσα στο ασθενοφόρο, το υπέροχο χαμόγελο που ξαναβρήκε παρά τους πόνους που τραβούσε: «Σοφί, με εκπλήσσεις».

Θα έλεγε κάποιος ότι μεγαλώνουμε πολύ μετά την ανάπτυξή μας.